

Přiměřená pozornost je věnována v druhé kapitole této části *sociologii venkova*. Zabývá se otázkou předmětu této sociologické disciplíny, analýzou pojmů venkova, města a obce, zemědělského podniku, venkovské populace i rozdíly mezi městem a vesnicí a jejich stíráním.

Nesporně nejlépe je z celé knihy zpracována problematika třetí kapitoly třetí části zabývající se *sociologickým zkoumáním způsobu života*. Po obsahové i formální stránce jde o kapitolu vybroušenou, přinášející vyčerpávající a přesnou informaci o tom, čeho bylo v dané oblasti dosaženo, ale i kriticky naznačující, co je třeba nadále řešit. Tato kapitola beze zbytku plní poslání, které by měla mít i celá kniha: uvádí do problematiky, syntetizuje dosavadní výsledky a naznačuje cesty dalšího rozvíjení dané disciplíny. Má vysokou odbornou i stylistickou úroveň, je odrazem toho, že v této oblasti vědeckovýzkumné práce bylo u nás dosaženo mimořádných výsledků.

Čtvrtá kapitola této části se zabývá *sociologií skupin*, zejména skupin věkových, zájmových a lokálních, a dále rodinou, partou a kolektivem. Diskusní se mi z této studie jeví výklad týkající se tří základních fází vývoje kolektivu, a to proto, že kritérium pro jejich rozlišení je poněkud jednostranné.

Čtvrtá část knihy je věnována *sociologickému výzkumu* a obsahuje všechno podstatné, co může čtenáře tohoto typu publikace zajímat. Také tato část je zpracována erudovaně, se znalostí věci a na základě hlubokých teoretických i praktických zkušeností a poznatků.

V závěru chci znovu opakovat, že knihu *Co víte o současné sociologii* považuji v kontextu československé marxisticko-leninské sociologie za cenný ediční čin. Je poměrně věrným odrazem toho, jaká je úroveň obecné sociologické teorie i odvětvových sociologických disciplín u nás, i toho, jak umíme o své práci informovat širší veřejnost. Psát příručky tohoto typu je obsahově i metodicky nesmírně náročné a o to pozitivněji je třeba každý takovýto pokus hodnotit. Jestliže jsem si ve své recenzi na některých místech dovolil vyslovit poněkud kritičtější soudy, než při podobných příležitostech bývá zvykem, pak jedině proto, že se domnívám, že o některých otázkách je třeba diskutovat (přičemž se to samozřejmě týká i mých kritických výhrad), a dále proto, že pro její autory, kteří budou pravděpodobně uvažovat o případném dalším vydání knihy, respektive o tvorbě rozsáhlejší příručky sociologie, má z hlediska jejich další práce asi větší smysl otevřeně vyjádřit dobře míněné připomínky než napsat obligátní čistě popisnou informativní recenzi.

Jan Sedláček

I. I. Čangli (red.): Socialističeskoje sorevnovanije. Voprosy teorij i praktiki organizacij (Socialistické soutěžení. Otázky teorie a praxe organizace)

Moskva, Nauka 1978, 280 s.

Nové podmínky rozšířené socialistické reprodukce při přechodu k intenzivnímu typu sociálně ekonomického rozvoje v etapě budování rozvinuté socialistické společnosti vyvolávají naléhavou potřebu kvalitativně vyššího teoretického zvládnutí problematiky řízení a organizace socialistické výstavby.

Recenzovaná monografie se zabývá jedním z nejcharakterističtějších jevů socialistického životního způsobu – socialistickým soutěžením. Autoři systematicky zkoumají místo socialistického soutěžení v systému výrobních vztahů, jeho vazbu na demokratický centralismus jako základní integrující princip politického systému, výchovné funkce socialistického soutěžení při formování komunistického vztahu k práci. Teoretický výzkum je dokumentován řadou výsledků konkrétních sociologických výzkumů z oblasti výrobních podniků i pracovišť vědecko-výzkumné základny.

Prvá kapitola obsahuje hlubokou analýzu kategorie soutěžení v systému výrobních vztahů. Východiskem pro konkretizaci dialektiky člověka a společnosti v subsystému výrobních vztahů se stávají kategorie dělby a kooperace práce, které i při různém stupni svého rozvinutí charakterizují obecné, nutné předpoklady společenské výroby ve všech společensko-ekonomických formacích. Protikladná jednota dělby a koope-

race práce vyjadřuje dialektiku individuální a společenské stránky pracovního procesu, který je tak jednak procesem individuální seberealizace ve výsledcích práce, jednak reprodukcí vzájemné závislosti individuí a výsledků jejich pracovní činnosti. Rozpornost obou stránek nabývá antagonistický charakter v podmínkách soukromého vlastnictví, kde je zastřen společenský, kolektivní charakter práce a soutěžení se projevuje v různých formách konkurenčního boje. V podmínkách socialismu, kdy vystupuje do popředí právě společenský, kolektivní charakter práce, je soutěžení založeno na vztazích soudružské spolupráce a vzájemné pomoci, ztrácí svůj antagonistický charakter, neboť tvůrčí rozvoj jednotlivce se stává podmínkou rozvoje všech a není zaměřen proti nim. Socialistické soutěžení se od kapitalistické konkurence odlišuje především vědomím potřeb celého kolektivu, vysokou politickou uvědomělostí pracujících.

Soutěžení jako objektivní, socioekonomický zákon je základním mechanismem, kterým se prosazuje společenský inovační proces, neboť mobilizuje tvůrčí energii pracujících mas a orientuje ji na hledání nových, účinnějších způsobů pracovní činnosti. Efektivnost působení tohoto mechanismu je podmíněna stupněm jeho vědomého uchopení subjektem společenského řízení, tedy stupněm organizace soutěžení, který spočívá především ve vytvoření optimálního systému hmotné a morální stimulace pracovní činnosti jednotlivců i kolektivu. Tyto zákonitosti jsou zvláště významné při vstupu do etapy budování vyspělé socialistické společnosti, kdy se do popředí dostávají otázky spojování výsledků vědeckotechnické revoluce s přednostmi socialismu. Socialistické soutěžení, organizované na leninských principech, se stává základním zdrojem masového zavádění nových zkušeností a vědeckotechnického pokroku a tím i odkrývá rezervy růstu produktivity a kvality práce, založených v rozvoji soudobé vědy a techniky.

Druhá kapitola se zabývá místem socialistického soutěžení v systému plánovitého řízení socialistické ekonomiky, především jeho vztahem k demokratickému centralismu. Centralizované řízení národního hospodářství, které je založeno na společenském vlastnictví výrobních prostředků, dostává demokratický charakter v důsledku účasti pracujících na řízení, a ta se nejúplněji projevuje v soutěžení. Demokratický centralismus tak v podstatě vyjadřuje příčinně důsledkovou vazbu mezi charakterem vlastnictví výrobních prostředků a strukturou řízení. Socialistické soutěžení rozvíjí demokratickou stránku plánovitého řízení, neboť vztahuje tvůrčí iniciativu mas do procesu řízení, a tak zvyšuje efektivnost celého systému plánovitého řízení rozvíjením jeho informační kapacity pro řešení konkrétních technologických a organizačních problémů výroby.

Třetí kapitola se zabývá formami socialistického soutěžení, které jsou adekvátní potřebám rozvinuté socialistické společnosti. Takovou formou je například vstřícný plán, který si kolektiv vytváří na základě závazných plánových úkolů centra. Vstřícný plán je v podstatě vyjádřením tvůrčího úsilí podnikového kolektivu o splnění a překročení především kvalitativních ukazatelů plánu, jako jsou produktivita práce, efektivnost výroby, snížení vlastních nákladů, kvalita produkce atd., cestou hledání vnitřních, skrytých rezerv, které nemohou být zachyceny v plánových úkolech centra. V tomto procesu optimalizace plánu vzniká nový vnitřně napjatý plán (bez rezerv), nahrazující původní suboptimální řešení. Vstřícný plán současně vytváří rezervy pro další plánovací období. Proto jsou součástí vstřícného plánu i plány technického rozvoje výrobních fondů podniku a sociálního rozvoje podnikového kolektivu. Otevřenou otázkou zůstává tvorba efektivnějších systémů ekonomické stimulace pracovního kolektivu, které by maximálně mobilizovaly pracující k sestavení a splnění optimálního vstřícného plánu. Druhým závazným problémem je otázka vzájemné koordinace vstřícných plánů jednotlivých podniků tak, aby byly splněny podmínky plánovitého proporcionálního rozvoje národního hospodářství. Tak například úspora polotovarů, získaná při splnění vstřícného plánu, může negativně ovlivnit odbyt výrobků subdodavatele, pokud je nelze pojmout do celospolečenských rezerv. Proto je nezbytné hledat efektivní způsoby nejen vertikální, ale i horizontální koordinace vstřícných a státních plánů, aby nebyly mezi výrobcí narušeny organizačně technické vztahy v nežádoucím směru. Řešení tohoto problému je bezesporu cestou k syntéze mechanismu optimálního fungování a rozvoje socialistické ekonomiky, v němž by se právě vstřícné plány podniku mohly stát nástrojem pro překonání určitých stereotypů fungování výrobně technologické struktury a působit ve směru intenzivního rozvoje ekonomiky, založené na technických inovacích, úspoře deficitních surovin atd.

Další dvě kapitoly obsahují výsledky konkrétních sociologických výzkumů organizace práce a soutěžení ve výrobních podnicích a výzkumných ústavech. Předmětem

zkoumání zde byla míra účasti pracujících na řízení, aktivita pracujících při formování socialistických závazků, efektivnost různých forem socialistického soutěžení, postoje pracujících k výsledkům pracovní činnosti a stimulace účasti v socialistickém soutěžení atd.

Zbývající části monografie se zabývají výchovnými funkcemi socialistického soutěžení, především formováním komunistického vztahu k práci. Geneze socialistického soutěžení jasně dokazuje jeho význam při změně vztahu k práci, při rozvíjení socialistického způsobu života a socialistického způsobu myšlení pracujících mas. Socialistické soutěžení se tak stává jednotou pracovní a politické výchovy, masovou školou kritiky a sebekritiky a tak i účinným nástrojem při formování nového člověka.

Důsledný marxistický přístup, vysoká teoretická úroveň zpracování závažné a vysoce aktuální problematiky a v neposlední řadě kompaktnost a logická sevřenost textu jsou nesporné přednosti recenzované monografie. Hluboce promyšlený materiál a zajímavé výsledky konkrétního sociologického výzkumu se mohou stát zdrojem nových podnětů pro široký okruh pracovníků, kteří se zabývají teoretickými a praktickými otázkami zdokonalování plánovitého řízení.

Jiří Dvořák

J. D. Modržinskaja a kol.: Kritika ideologie neofašismu

Praha, Svoboda — Pravda 1980, 429 s.

V letošním roce si svět připomíná 35. výročí ukončení druhé světové války a porážky hitlerovského fašismu. V roce 1945 skončila rozdrčením německého, italského a japonského militarismu válka, v níž zahynulo 54 miliónů lidí, 28 miliónů bylo těžce zmrzačeno a 68 miliónů lidí bylo více či méně těžce zraněno. Počet osob, které byly doživotně traumatizovány, jejichž sociální zázemí bylo zcela rozvráceno, kteří ve válce ztratili své životní jistoty a hodnoty, nelze vůbec vyčíslit.

Lidstvo se domnívalo, že po vítězné válce zavládne konečně celosvětový mír a fašismus je definitivně zničen jako ideologický a politický systém. Bohužel se tak vinou imperialistických mocností nestalo. Nejenže byl obnoven v kapitalistických zemích starý militaristický duch a zahájena křivka neuvěřitelného zbrojení, ale v duchu politiky integrace všech antikomunistických sil byl znovu vzkříšen i fašismus.

V současné době, jak vyplývá z údajů uvedených v recenzované publikaci, existuje fašistické hnutí zhruba ve 40 zemích, je navzájem organizačně propojeno, navázalo intenzivní kontakty s antikomunistickými, pravicovými (a do určité míry i ultralevicovými) organizacemi jiného typu a aktivně se podílí (jako tomu bylo například v Řecku v roce 1967, v Chile a nejnověji v Bolívii) na pravicových převratech v různých zemích světa.

Pětatřicet let po válce tak zůstává fašismus stále živým a vlivným společenským hnutím uvnitř buržoazní společnosti a tak jako před druhou světovou válkou představuje nejreakčnější, militantně antikomunistické a výrazně militaristické křídlo buržoazní politiky, jehož činnost se aktivizuje zejména v obdobích zvýšeného mezinárodního napětí. Boj proti fašistické ideologii zůstává tak aktuálním úkolem soudobého marxistického myšlení i praktickým politickým úkolem mezinárodního komunistického hnutí.

Je proto třeba uvítat pohotový překlad knihy *Kritika ideologie neofašismu*. Ruská verze této monografie, na jejíž přípravě se podíleli kromě sovětských autorů i přední komunističtí a antifašističtí teoretikové z jiných zemí (NDR, USA, Řecko, Chile a Jihoafrické republiky) vyšla v roce 1977 a již v letošním roce byla kniha vydána u nás v nakladatelství Svoboda v edici *Kritika buržoazní ideologie a revizionismu*.

Monografie usiluje zejména o to, aby na základě analýzy základních prvků soudobé fašistické ideologie ukázala shody a odlišnosti mezi ideologií neofašismu a fašistickou ideologií z doby před druhou světovou válkou, podrobila konkrétní analýze specifické zvláštnosti v jednotlivých zemích a prokázala nerozlučné propojení ideologie neofašismu s militarismem (s. 7). Značná pozornost je věnována též boji dělnické třídy a pokrokových sil proti fašismu v západních zemích i úloze mezinárodního dělnického a komunistického hnutí v tomto boji.

V souladu se základními dokumenty mezinárodního komunistického hnutí se v publikaci zdůrazňuje nezbytnost vytvoření bojové ofenzivní antifašistické akční jednoty dělnické třídy, trpělivého vztahu k maloburžoazii, rolnictvu a středním